

LIETUVOS RESPUBLIKOS SVEIKATOS APSAUGOS MINISTERIJA
KAUNO MEDICINOS AKADEMIJA
HIGIENOS INSTITUTAS
MARIJAMPOLĖS HIGIENOS CENTRAS

A.Juozulynas, V.Obelenis, A.Barzda, Z.Javtokas

Autotransporto vairuotojų profesinės
atrankos metodika

(Metodinės rekomendacijos)

Vilnius, 1993

Virtinu: V.Usonis

Lietuvos Respublikos Sveikatos
apsaugos ministerijos sveikatos
programų koordinavimo tarybos
pirmininko pavaduotojas

V.Usonis

1993m...V.Usonis m... d.
spalio . 12

A.Juozulynas

V.Obelenis

A.Barzda

Z.Javtokas, 1993

Rekomendacijos paruoštos vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 03 II d. nutarimą Nr. 90 "Dėl autotransporto priemonių vairuotojų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo Respublikoje tvarkos" ir užsakymą Sveikatos apsaugos ministerijai parengti autotransporto vairuotojų profesinės atrankos metodiką.

Vienu iš pagrindinių automedicinos uždavinių yra keliuose įvykusiu traumų profilaktika. Ekonomiškai išsivysčiusiose pasaulio šalyse traumos dėl automobilių avarijų sudaro trečią vietą mirtinumo struktūroje. Pasaulinės sveikatos organizacijos duomenimis kasmet žūsta apie 300 tūkstančių žmonių ir apie 7 mln. traumuojami. Žuvusiųjų skaičius automobilių katastrofose 12 kartų viršija žuvusiųjų kiekį geležinkelio ir 4 kartus žuvusiųjų skaičių aviacijos avarijose. Dideliu vairuotojų mirtinumu, invalidumu ir sergamumu susirūpinę medikai ir kelių policija. Šioje problemoje pagrindinis kaltininkas yra vairuotojas, nes jo klaidos sukelia pavojų keleiviui ir aplinkiniams.

BENDROS ŽINIOS

Tyrimo tikslas yra pagerinti autotransporto priemonių vairuotojų profesinę atranką. Prieš pradedant asmens tyrimą, gydytojas privalo informuoti tiriamajį, kad bus tiriama "dėmesys", "atminnis", "centrinės nervų sistemos reakcijos greitis" ir kita. Apibendrinant tyrimo duomenis reikia įvertinti ne tik gautus rezultatus (įvykdyta ar neįvykdyta užduotis), bet ir tiriamojo aktyvumą, reagavimą į klaidas ir kita.

Pabaigus tyrimus, jų rezultati įvertinti 5 balų sistema (5 - 1.gerai, 1 - 1.blogai) įrašomi į "Vairuotojo sveikatos patikrinimo medicininę pažymą" (apsk.f. 083/a, 6-ą skyrių), seka, kuria jie pateikti šioje metodikoje (pradedant regos ir baigiant orientacijos greičio tyrimais). Įrašo pavyzdys "PFT:4-4-3-5-3-3-3" (PFT - psichofiziologinis tyrimas sutrumpintai). Jeigu nors vieno tyrimo rezultatai įvertinti 2 (blogai) arba 1 (f.blogai), tai vairuoti transporto priemonę tokiam asmeniui nerekomenduojama. Ar gali vairuoti (gauti vairuotojo pažymėjimą), ar ne, galutinę išvadą patiks gydytojas (arba gydytojų komisija) apibendrinus medicininį

asmens ištyrimą, įvertinus ne tik psichofiziologinių bet ir klinikinių tyrimų duomenis. PTF turi rekomendacinių pobūdį, vykdant vairuotojų profesinę atranką.

Konkrečią šios metodikos taikymo tvarką nustato Sveikatos apsaugos ministerija, derindama su susisiekimo ministerija, VRM keilių policijos valdyba, socialinės apsaugos ministerija:

Pabaigus tyrimus įvertinami kiekvienos atliktos užduoties rodikliai, kuriuos suderinus su klinikinių tyrimų rezultatais tiriamajam pranešama bendra išvada: rekomenduojama ar nerekomenduojama vairuoti autotransporto priemonę.

Tikišės, kad paruošta autotransporto vairuotojų profesinės atrankos metodika padės gydytojui geriau įvertinti tiriamojo sveikatą ir jo pasiruošimą vairuotojo darbui.

Manome, kad ši metodika būtų efektyvesnė paruošus kompjuterizuotą autotransporto vairuotojų profesinės atrankos metodiką. Kompiuteris elimituotų individualius tiriamojo ypatumius ir nebūtų paklaidų.

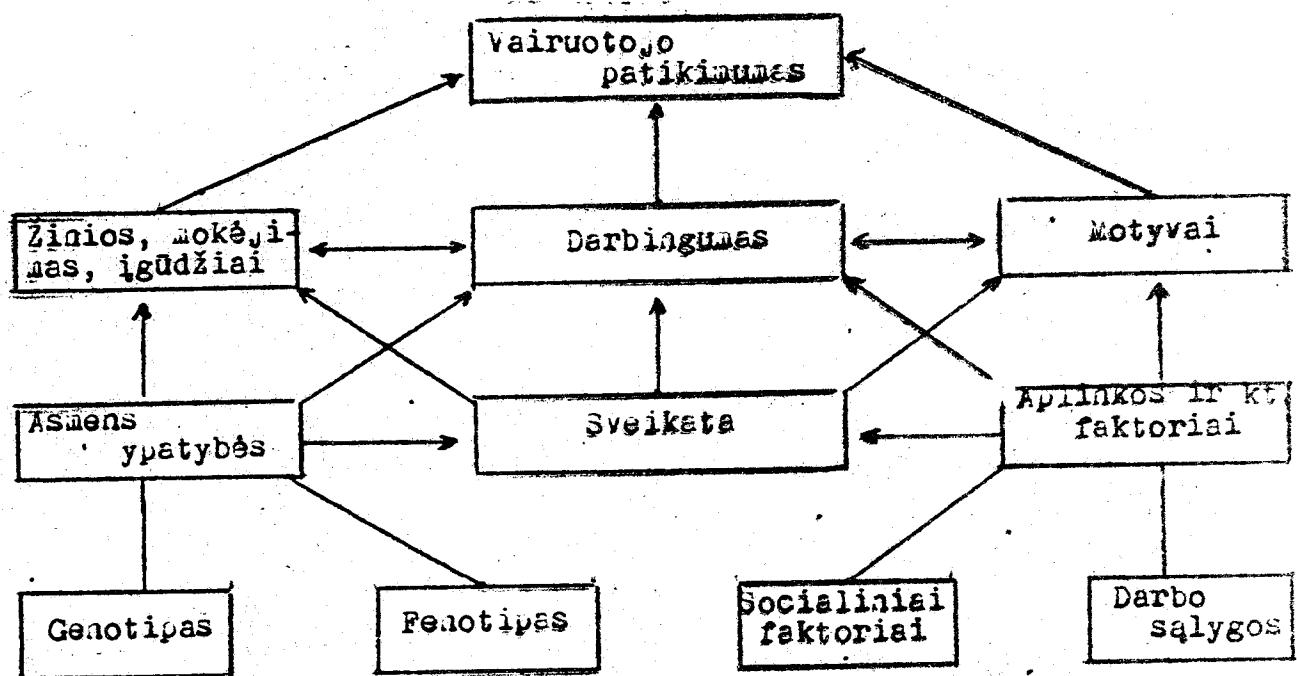
I. PSICHOFIZIOLOGINIŲ TYRIMŲ METODIKA

Psichofiziologinis vairuotojų tinkamumas – tai asmens psichofiziologinių ir fiziologinių savybių atitikimas vairuotojų profesinei veiklai. Jį lemia daug ypatybių: pojūčio ir suvoicimo, sensomotorinių reakcijų greičio ir tikslumo, dėmesio, mąstymo ir apimties, emocijų ir valios. Taip pat priklauso ir nuo tokių asmens savybių, kaip moralė ir elgesys, gabumai ir interesai, temperamentas, charakteris ir kita. Be minėtų ypatybių vairuotojo patikimumą apsprędžia ir kiti faktoriai (1 pav.).

Vairuotojų psichofiziologinės atrankos būtinumas rekelia abejonių, todėl profesinei atrankai yra svarbios šios principinės nuostatos:

- profesinė atranka turi būti vykdoma prieš pasirenkant profesiją ir reguliariai viso profesinio darbo metu;
- įvertinti žmogaus organizmo "plastines" galimybes prisitaikyti prie profesinės veiklos;
- psichofiziologinių ypatybių vertinimas turi būti kompleksinis ir paramtas įvairių profesionaliai svarbių žmogaus savybių daugiaspektinė analize;
- nustatyti konkrečią profesinės veiklos rūsi, dėl kurios atliekama profesinė atranka, nes bendra savoka "vairuoti automobilių" nenurodo konkretaus darbo. Aišku, kad psichofiziologiniai reikalavimai žmogui, vairuojančiam lengvaji automobilį mieste ir sunkvežimių užmiestyje yra skirtini;
- nustatyti minimalų, tačiau pakankamą psichofiziologinių rodiklių kiekį, leidžiantį spręsti apie tinkamumą arba netinkamumą vairuoti konkrečią autotransporto priemonę;
- psichofiziologinių rodiklių ir klinikinių tyrimų kokybinis įvertinimas, leidžiantis galutinai nuspręsti apie asmens tinkamumą vairuotojo profesijai.

Remiantis išdėstytais metodologiniais principais, atrenkant vairuotojus profesinei veiklai, rekomenduojame naudoti šiuos, mūsų nuomone, profesiniai informatyviai, paprastus ir labiausiai prienamius kiekybinius psichofiziologinius tyrimo metodus: regos ir klausos sensomotorinių reakcijų greičio, dėmesio apimties ir perkėlimo, dėmesio stabilumo, atminties, informacijos perdirbimo greičio ir orientacijos greičio tyrimus.

1 pav. Vairuotojo patikumą apsprendžiantys faktoriai

I.I. REGOS IR KLAUSOS SENSOMOTORINĖS REAKCIJOS GREIČIO NUSTATYMAS

Regos ir klausos sensomotorinių reakcijų greičio nustatymas naudojamas žmogaus organizmo centrinės nervų sistemos funkcinei būklei įvertinti. Reakcijų greitis yra kompleksinis rodiklis, susidedantis iš dirgiklio ir atsakomosios refleksinės reakcijos galvos smegenų žievėje. Regos ir klausos sensomotorinių reakcijų greičio nustatymui naudojami įvairių modifikacijų chronorefleksometrai, galintys išmatuoti sensomotorinių reakcijų greitį I-5 ms tikslumu.

Tyrimo eiga. Tiriamasis sodinamas prieš chronorefleksometrą ir įjungiamas prietaisas. Dešinę ranką tiriamasis deda ant išjungėjo su nuspaudžiamu mygtuku. Tiriant regos sensomotorinės reakcijos greitį tiriamajam paaiškinama, kad pamačius raudoną šviesą (tris kartus įjungiamas šviesos signalas), prietaiso langelyje kuo greičiau reikia nuspausti išjungėjo mygtuką. Tiriant klausos sensomotorinę reakciją tiriamajam paaiškinama, kad išgirdus garsą (tris kartus įjungiamas garso signalas), kuo greičiau nuspausti išjungėjo mygtuką. Prieš pat tyrimą pasakoma "pasiruoškite, pradedame". Kiekvienas regos ir klausos sensomotorinės reakcijos tyrimas kartojamas po 5 kartus. Apskaičiuojama atskirai regos ir klausos reakcijų greičio vidurkiai milisekundėmis (ms).

Vertinimas toks:

Regos sensomotorinė reakcija
iki 200 ms - gerai
201-250 ms - patenkinamai
daugiau kaip 251 ms - blogai

Klausos sensomotorinė reakcija
iki 180 ms - gerai
181-230 ms - patenkinamai
daugiau kaip 231 ms - blogai

I.2. DĒMESIO APIMTIES IR JO PERKĒLIMO TYRIMAS

Dēmesio apimčiai ir jo perkėlimui tirti naudojama Šulte-Platonovo lentelė (2 pav.), kurios kvadrateliuose surašyti juodi ir raudoni skaičiai.

Tyrimo eiga. Tiriamasis sodinamas prieš lentelę, kad lengvai pasiektų kiekvieną lentelės skaičių. Tyrimą sudaro trys dalys:

I. Juodų skaičių suradimas didėjančia tvarka.

ŠULTE - PLATONOVO LENTELĖ

4	16	18	8	15	6	3
r				r	r	
7	22	2	14	11	18	17
r		r	r	r		
25	12	10	8	24	6	22
r			r		r	r
9	19	17	20	12	3	21
r		r	r		r	
14	2	5	16	24	15	7
r		r	r	r	r	r
11	9	23	13	5	19	1
r		r	r	r	r	
21	1	23	10	20	4	13
r		r	r	r	r	

Pastabos: r raidė - r- reiškia raudoną spalvą.

2 pav. Dēmesio apimties ir jo perkėlimo tyrimas.

2. Raudonų skaičių suradimas mažėjančia tvarka.

3. Juodų ir raudonų skaičių suradimas, keičiant jų spalvą ir išdėstymo tvarką.

I. Juodų skaičių suradimas didėjančia tvarka.

Pateiktoje lentelėje yra 49 skaičiai nuo I iki 25 juodos spalvos ir nuo I iki 24 - raudonos. Tiriamajam reikia greitai surasti visus juodus skaičius - I, 2, 3 ir t.t. Pasakius "pradedame", įjungiamas chronometras. Fiksuojamas laikas (s), sugaištas užduočiai atlikti ir klaidų skaičius.

2. Raudonų skaičių suradimas mažėjančia tvarka.

Toje pačioje lentelėje tiriamajam reikia greitai surasti visus raudonus skaičius mažėjančia tvarka - 24, 23, 22 ir t.t. Pasakius "pradedame", įjungiamas chronometras. Fiksuojamas laikas (s), sugaištas užduočiai atlikti ir klaidų skaičius.

3. Juodų ir raudonų skaičių suradimas, keičiant jų spalvą ir išdėstymo tvarką.

Toje pačioje lentelėje tiriamajam reikia greitai surasti juodus ir raudonus skaičius su skirtina spalva ir išdėstymo tvarka. Juodus skaičius reikia surasti ir parodyti didėjančia tvarka, raudonus - mažėjančia tvarka: I juodas, 24 raudonas ir t.t. Pasakius "pradedame", įjungiamas chronometras. Fiksuojamas laikas (s), sugaištas užduočiai atlikti ir klaidų skaičius.

Tyrimui atlikti reikia kelių Šulte-Platonovo lentelių (2 pav.), nes kiekviena užduotis turi būti atliekama naudojant kitą lentelę.

Dėmesio apimtis ir jo perkėlimas skaičiuojamas pagal formulę:

$$D = B - K_b, \text{ čia}$$

D - bendras dėmesio ir perkėlimo įvertinimas,

B - dėmesio ir perkėlimo įvertinimas balais,

K_b - klaidų įvertinimas balais.

Vertinimas tokis:

9,6 balų ir daugiau - labai gerai

7,6-9,5 - gerai

3,6-7,5 - patenkinamai

3,7-5,5 - blogai

3,6 ir mažiau - labai blogai.

1 lentelė

Démesio apimties ir jo perkélimo tyrimo bei
klaidų skaičiaus perskaičiavimas į balus

Démesio apimties ir perkélimo balais, laikas (T)s	Ivertintas nimas B	Démesio apimties ir perkélimo balais, laikas (T)s	Ivertintas nimas B	Klaidų skaičius, K	Klaidų skaičiaus ivertinimas Kb
1	2	3	4	5	6
50-55	10,0	23I-235	6,4	0	0
56-60	9,9	236-240	6,3	1	0,3
61-65	9,8	24I-245	6,2	2	0,6
66-70	9,7	246-250	6,1	3	0,9
71-75	9,6	25I-255	6,0	4	1,2
76-80	9,5	256-260	5,9	5	1,5
81-85	9,4	26I-265	5,8	6	1,8
86-90	9,3	266-270	5,7	7	2,1
91-95	9,2	27I-275	5,6	8	2,4
96-100	9,1	276-280	5,5	9	2,7
101-105	9,0	28I-285	5,4	10	3,0
108-110	8,9	286-290	5,3	11	3,3
111-115	8,8	29I-295	5,2	12	3,6
116-120	8,7	296-300	5,1	13	3,9
121-125	8,6	30I-305	5,0	14	4,2
126-130	8,5	306-310	4,9	15	4,5
131-135	8,4	3II-3I5	4,8	16	4,8
136-140	8,3	3I6-320	4,7	17	5,1
141-145	8,2	32I-325	4,6	18	5,4
146-150	8,1	326-330	4,5	19	5,7
151-155	8,0	33I-II5	4,4	20	6,0
156-160	7,9	336-340	4,3	21	6,3
161-165	7,8	34I-345	4,2	22	6,6
166-170	7,7	346-350	4,1	23	6,9
171-175	7,6	35I-355	4,0	24	7,2
176-180	7,5	356-360	3,9		
181-185	7,4	36I-365	3,8		
186-190	7,3	366-370	3,7		
191-195	7,2	37I-375	3,6		

I	2	3	4	5	6
I96-200	7,1	376-380	3,5		
201-205	7,0	381-385	3,4		
206-210	6,9	386-390	3,3		
211-215	6,8	391-400	3,2		
216-221	6,7	396-400	3,1		
221-225	6,6	401-405	3,0		
226-230	6,5	406-410	2,9		

I.3. DĒMESIO TYRIMAS

Užduotis: Rutuliukų skaičiavimai sektoriuose, nenaudojant pirštų.

Tiriamajam pasiūloma nenaudojant pirštų suskaičiuoti 34 rutuliukus pirmame sektoriuje (3 pav.). Jeigu greitai ir teisingai suskaičiavo rutuliukus pirmame sektoriuje, pasiūloma suskaičiuoti 25 rutuliukus antrame sektoriuje.

Jeigu sunkiai suskaičiuojami rutuliukai pirmame ir antrame sektoriuose arba padaroma klaidą, tai siūloma suskaičiuoti 17 rutuliukų trečiame ir 12 rutuliukų ketvirtame sektoriuose.

Tiriameji su sutrikusia dēmesio koncentracija ilgai skaičiuoja rutuliukus arba tai bando daryti su pirštais.

Rezultatų vertinimas.

Jeigu tiriamasis teisingai suskaičiavo:

I-me kvadrate 34 rutuliukus - labai gerai,

II-me kvadrate 25 rutuliukus - gerai,

III-me kvadrate 17 rutuliukų - gerai,

IV-me kvadrate 12 rutuliukų - patenkinamai,

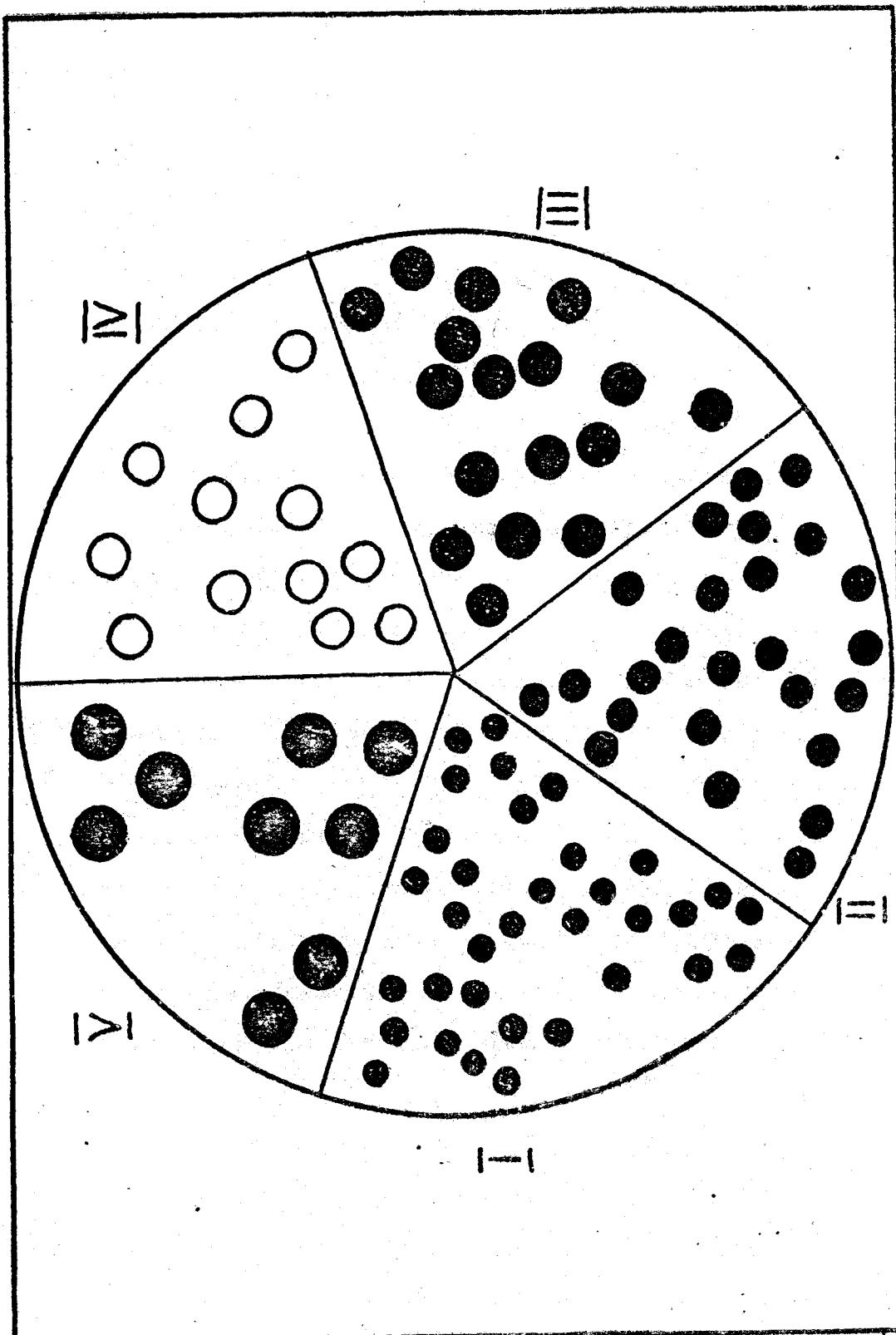
V-me kvadrate 9 rutuliukus - patenkinamai.

I.4. DĒMESIO STABILUMO TYRIMAS

Naudojamas korektūrinio mėginio lapelis tiriamajam ir "raktas" tiriančiajam (4 pav.).

Tiriamasis peržiuri lapelyje atspausdintas raides ir suskaičiuoja kiekvienoje eilutėje (a) raides. Suskaičiavus eilutės (a) raides

DEMESIO TYRIMAS

3 pav. Suskaičiuokite kiek rutuliukų sekatoriaje, nelysdami ju pirstais

I = bdrkgtrjstecaretauubhfaseejgitavgkryptujkse
2 = sargkrtyuchdvkthesadsetrambertptkghrfgltdc
3 = retybegdsaréaeeklgptldgryarenfpregdytnmhkmv
4 = andjeqrstadekonbedaevtkdltbderkherayrgcklyt
5 = dgrytujvnchadteradglhpptygbedashrmegdtutudš
6 = drteyuriedgendsearteuthgabmfkeldrgtbcvadere
7 = gdrytuonvherpiuljhdasmvesdturhdfklgyresdudg
8 = gdrteudghkravdhgadertvedeasetkhnvdreasdvyzet
9 = gtkvnnrtdgvcezdsutrhglknmgreadtrudgadsrete
10 = dsretrtmvhguyetkgjhadsretrydgvhebdsečasdertt
II = derstdbendmktyrgdvenhkjasdrgrtyuevnemrthdger
I2 = getrudgasdermvbchdyrtasdekghdvenvmadertyvbch
I3 = retyudgsdlthvbcndgtkraadeutryvgdr tuyekvbegdre
I4 = dreasertyutiegnvbdgreasdertyuivbnameaserdmnkm
I5 = erasdtyerhvnchudgrevasdltjghdertyuertbevdmg

4 pav. Kerektūrinis mēginys

ju kiekį pasižymi eilutės gale:

Rezultatų vertinimas:

Jeigu tiriamasis teisingai suskaičiavo:

Visas (a) raides I5-koje eilučių - labai geras dėmesys.

(a) raides 8-se eilutėse - geras dėmesys,

(a) raides 4-se eilutėse - patenkinamas dėmesys,

(a) raides 3-se eilutėse - blogas dėmesys.

Raktas:

I-(a)=2

6-(a)=2

II-(a)=1

2-(a)=3

7-(a)=1

12-(a)=3

3-(a)=2

8-(a)=3

13-(a)=1

4-(a)=4

9-(a)=2

14-(a)=3

5-(a)=2

10-(a)=2

15-(a)=2

I.5. ATMINIMIES TYRIAMAS

Užduotis: Geometrinių figūrų išidėmėjimas.

Tiriamajam pasiūloma išidėmėti 9 geometrines figūras. Naudoti kovo (5 pav) lenteles A sektoriuje. Kitos lenteles paraudėkorius uždengiama popieriaus lapu. Po 10 sekundžių pradėjome išidėmęjį atpažinti visas išidėmėtas figūras kitose lentelese pradėjė B sektoriuje.

Vertinimas tokis:

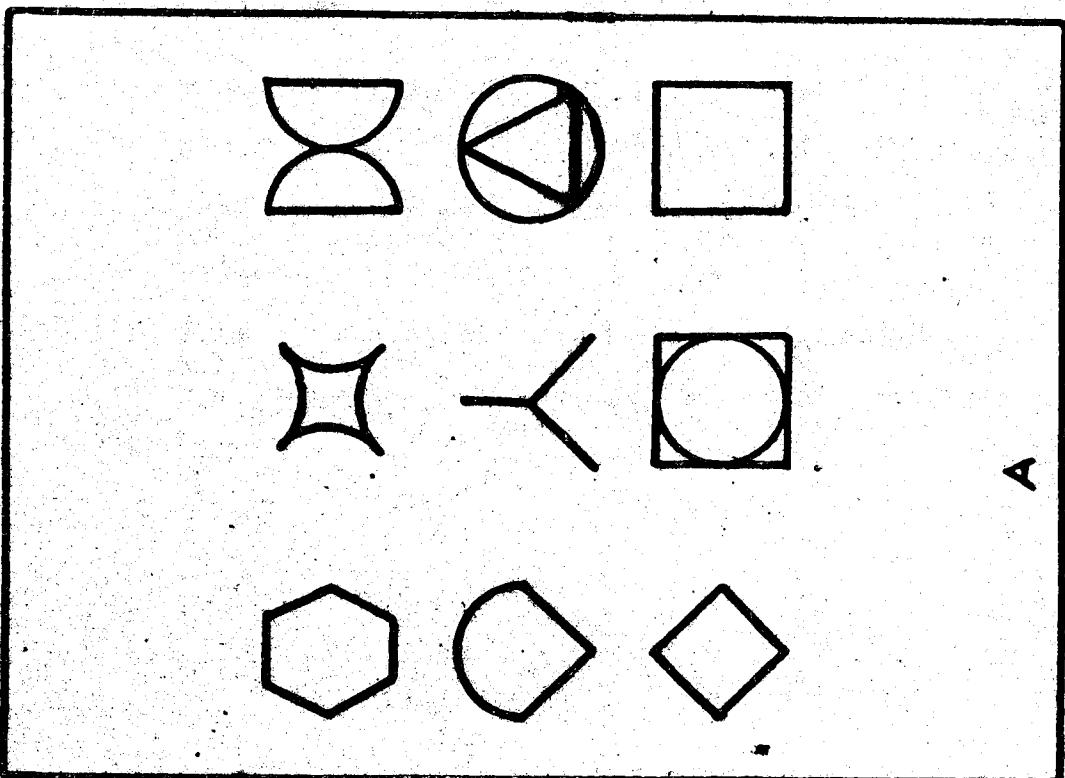
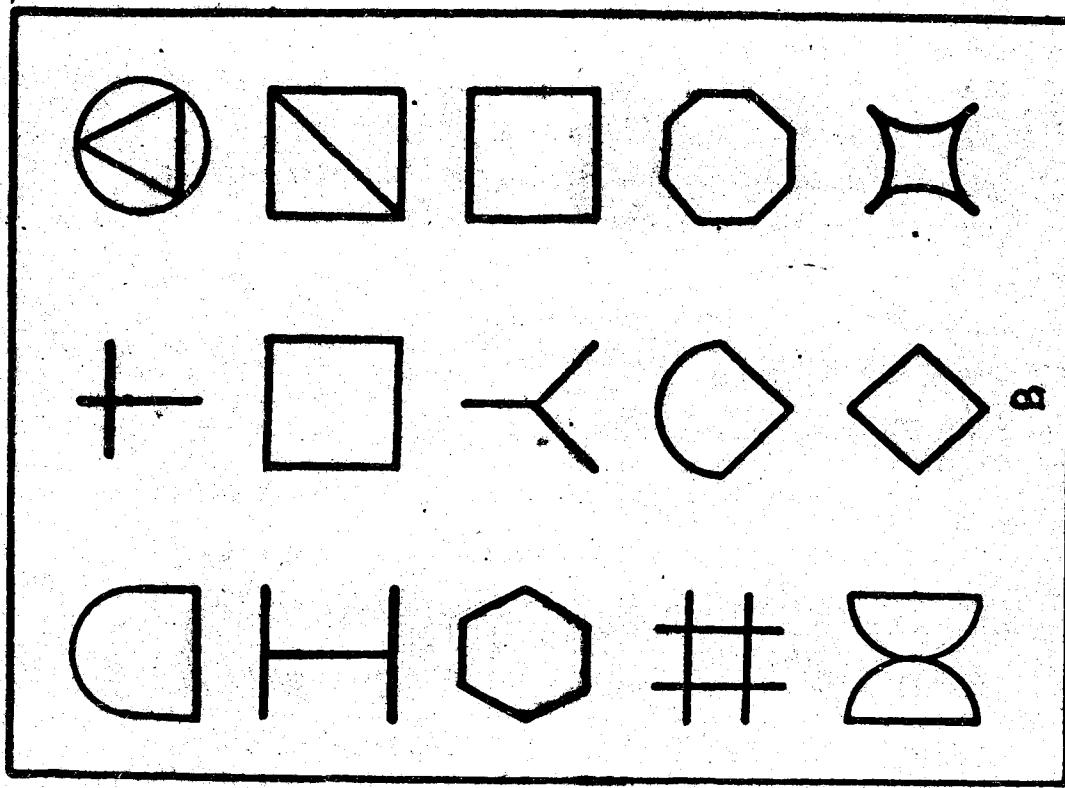
Išidėmėjo 6-7 figūras - labai gerai.

Išidėmėjo 4-5 figūras - gerai.

Išidėmėjo 2-3 figūras - patenkinamai.

ATMINIMIES TYRIMAS

- 14 -

5 pav. Isidėmėkite šias figuras

Parodykite kokiąs figures jus matote

I.6. INFORMACIJOS PERDIRBIMO GREIČIO TYRIMAS

Šis integralinis metodas charakterizuoja mąstymo, dėmesio, pastabumo ir centrinės nervų sistemos tarpcentrinių ryšių pāslankumo psichofiziologines funkcijas. Naudojama Vestono lentelė (2 lent.), sudaryta iš 256 Landolto žiedų, kurių išpjovos nukreiptos 8-mis (pagal laikrodžio rodyklę) kryptimis. Signalo(išpjovos) išdėstyto tvarka atsitiktinė, kiekvieno jų matematinė tikimybė lygi I:8. Remiantis tikimybių teorijos matematine išraiška, informacijos perdirlbimo greitis bitais per sekundę (bit/s) apskaičiuojamas pagal formulę:

$$S = \frac{I39,2 - 2,807}{T} \cdot n$$

kur:
S - informacijos perdirlbimo greitis, bit/s,

n - klaidų skaičius,

T - užduoties atlikimo laikas, s.

Užduoties atlikimo įvertinimo palengvinimui galima naudotis kiekvienos Landolto žiedų lokalizacijos rūšies šablonais.

Tyrimo eiga. "Jums yra pateikta lentelė, kurioje atsitiktinė tvarka išdėstyti žiedai su 8-mis išpjovomis. Jūs turite peržiūrėti kiekvieną kvadrato eilutę iš kairės į dešinę (kaip skaitydamas) ir kuo greičiau surasti iš išbraukti visus pasitaikančius žiedus su išpjova ties viena konkrečiai nurodyta valanda, pvz., I2, 6 arba 9. Užduoties atlikimas bus vertinamas atsižvelgiant į padarytų klaidų skaičių ir sugaištą laiką."

Pasakius "pradedame", išbraukti žiedus, pvz., ties 6 val., įjungiamas chronometras.

Rezultatai patikrinami šablonais. Tai iš permatomos popieriaus arba plastiko padaryta lentelės forma, turinti perforacines angas, atitinkančias nurodytos rūšies žiedus, kurie turėjo būti išbraukti. Suskaičiuojamos klaidos. Informacijos perdirlbimo greitis (bitais per sekundę) apskaičiuojamas pagal formulę.

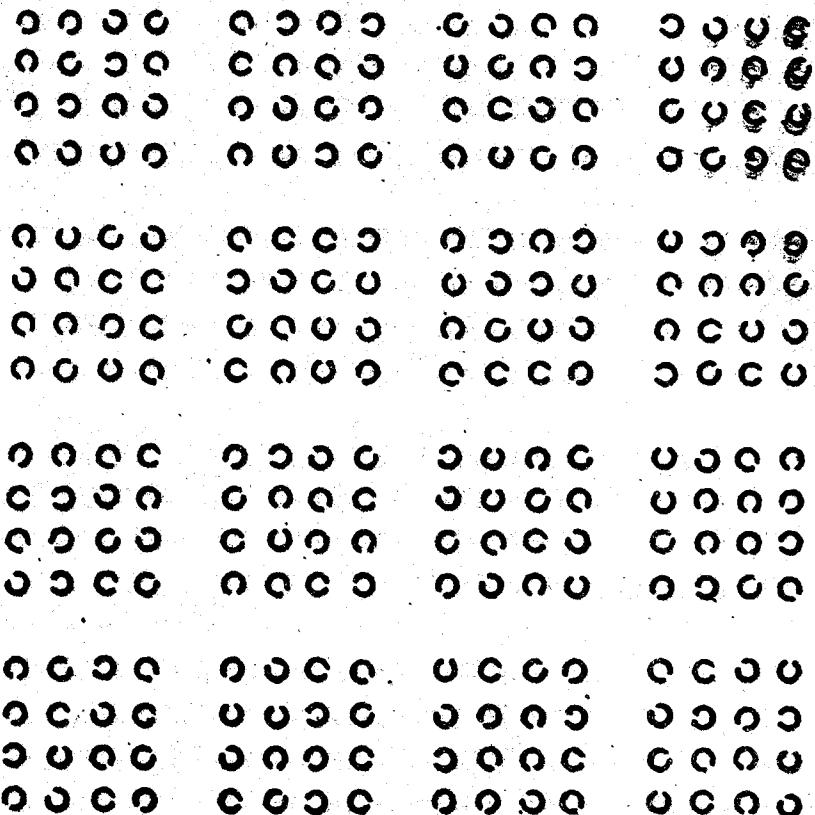
Vertinimas tokis:

I,5 bit/s ir daugiau - gerai,

I,0-I,4 bit/s - patenkinamai,

mažiau I,0 bit/s - blogai.

2 lentelė

Tyrimo Nr. _____, data. _____, valanda. _____,

pavardė. _____, amžius. _____, lytis. _____.

profesija. _____, darbovieta. _____.

pamaina. _____, cechas. _____.

Tyrimo sąlygos

Lentelės padėtis. _____, aplinka. _____.

Informacijos perdėjimo greitis

$$S = \frac{139,2 - 2,807 \cdot (n)}{(1)} \text{ bit/s}$$

Vestene lentelė.

I.7. ORIENTACIJOS GREIČIO TYRIMAS

Užduotis: Suskaičiavimas garsiai iš eilės 25 skaičių.

Lentelėje (6 pav.) nepaeiliui išdėstyti skaičiai nuo I iki 25. Tyrimui atlikti reikia kelių lentelių (pav.6, pav. 7), kad tiriamieji neįsidėmėtų skaičių išdėstymo. Tiriamajam pasiūloma surasti skaičius nuo I iki 25 eilės tvarka, garsiai skaiciuojant ir parodant pieštuku. Sekundometru fiksuojamas laikas ir klaidų skaičius.

Vertinimas tokis:

Visi 25 skaičiai suskaičiuoti per 20-30 sekundžių - labai gerai,

Visi 25 skaičiai suskaičiuoti per 40-60 sekundžių - gerai,

Visi 25 skaičiai suskaičiuoti ilgiau negu per minutę - patenčinamai.

ORIENTACIJOS GREIČIO TYRIMAS

14	18	7	24	21	
	22	1	10	9	6
	16	5	8	20	11
	23	2	25	3	15
	19	13	17	12	4

6 pav. Pareadykite iš eilės skaičius nuo 1 iki 25, ištardami garsiai

ORIENTACIJOS GREICIÖ TYRIMAS

9	5	11	23	20
14	25	17	1	6
3	21	7	19	13
18	12	24	16	4
8	15	2	10	22

7 pav. Parodykite iš eiles skaičius nuo 1 iki 25, ištardami garsiai

Algirdas JUOZULYNAS, Vytautas OBELENIS,
Albertas BARZDA, Zenonas JAVTOKAS

Autotransporto vairuotojų profesinės atraukos
metodika

Recenzentas: prof. A. BAUBINAS

LR Sveikatos apsaugos ministerija 1993m.
Popierius 60x84/I6 I,5 apsk. sp. lauko
Užsakymas Nr. 24 Atiražas 100 egz. Nemokamai.
Spausdino GGF "Atjauta" rotoprintu. Vilnius, Polocko 6.